

Introductie

Sommige verhalen mogen niet verloren gaan. Ze dragen herinneringen, lessen en emoties die generaties overstijgen. Dit is zo'n verhaal — het verhaal van Jan. Jan Spaan werd geboren op 18 januari 1932. Als jongen van acht jaar maakte hij **in Nijmegen** het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog bewust mee. Nu, 93 jaar oud, voelt Jan een diepe wens om zijn herinneringen te delen. Niet uit eerbij, maar in de hoop dat zijn ervaringen iets kunnen betekenen voor de generaties van nu en straks. Naar eigen zegge: "Voor wie interesse heeft!"

Met zorg, oprechtheid en een scherp oog voor detail heeft Jan zijn verhaal op papier gezet. Hij neemt ons mee naar een tijd waarin niets vanzelfsprekend was, en doet dat niet alleen met woorden, maar ook met prachtige authentieke illustraties die zijn herinneringen kracht en kleur geven.

Dit verhaal is een ode aan de jeugd van toen, aan de veerkracht van gewone mensen in buitengewone tijden.

Wat Jan's verhaal uniek maakt, is dat hij niemand uit zijn gezin of vriendenkring verloor. Zijn herinneringen tonen hoe het was om als jongen de oorlog te beleven zonder direct verlies — een zeldzaam perspectief.

We hopen dat u Jan's verhaal met open hart leest, en dat het u zal raken, zoals het ons heeft geraakt.

* Ingezonden op 12 juni 2025

Ten tijde van inzending is Jan 93 jaar, nog altijd helder van geest en vitaler dan zijn leeftijd doet vermoeden. Hij woont zelfstandig in Nijmegen, samen met zijn echtgenote Nellie, die hij met dankbaarheid noemt voor haar geduld en liefde tijdens het schrijven van zijn boek. Dit oorlogsverhaal maakt deel uit van zijn memoires — een persoonlijk werk, bedoeld voor zijn familie en nageslacht.

Oorlogsjaren en bevrijding

Reeds 1 jaar voor deze oorlog had mijn vader een schuilkelder gebouwd in onze achtertuin van het huis in de Marialaan in Nijmegen. Meerdere buurtbewoners verklaarde hem voor gek! Het was gedeeltelijk ondergronds gebouwd van houten materialen. Rondom de ingangsdeur had hij een rode rubberen slang aangelegd omdat hij vreesde dat het een gasoorlog zou worden. In de schuilkelder waren banken aangebracht zodat de gehele familie een zitplaats had. Verder stonden er weckflessen met geweekt water, dekens en kussens klaar. Deze schuilkelder heeft meerdere leden van onze familie gered van de dood of ernstige verwonding, daar tijdens de frontaanval van de stad een granaat de woning half verwoest had. Hierover later meer.

Toen de oorlog begon, op 10 mei 1940, was ik 8 jaar oud. Die nacht werden we om ca. 4 uur door onze moeder gewekt met de mededeling “de oorlog is begonnen”. We stonden op en gingen de schuilkelder in. Het was een mooie, heldere dag, zo herinner ik me nog. In de schuilkelder hoorden we een geweldig kabaal en gedreun. Later bleek dat het Nederlandse leger veel bruggen had opgeblazen, en er bommenwerpers boven de stad te zien waren die o.a. Rotterdam gingen bombarderen. Er braken gevechten los tussen de Nederlandse Strijdkrachten en de Duitse militairen. Vooral op de Grebbeberg is er veel gevochten en zijn veel Nederlandse militairen omgekomen. Op 28 mei 1940 capituleerde België. De Duitsers namen een kwart miljoen Belgische en Franse militairen gevangen. Deze werden via de Waal naar Duitsland vervoerd. Omdat de volgepakte schepen de voormalige Waalbrug niet konden passeren, werd de reis op 1 en 2 juni onderbroken bij Nijmegen. Er was geen proviand aan boord, waardoor de gevangenen honger en dorst leden. Echter de bewoners van het Waterkwartier en de Benedenstad organiseerden voedsel, drinken en medicijnen voor de gevangen militairen waarna ze verder werden getransporteerd naar Duitsland.

Hierna begon de ellende voor Nederland. Er werd een avondklok ingesteld die ons verhinderde om 's-avonds en 's-nachts buiten te komen. Alle woningen en gebouwen moesten verduisterd worden, zodat er als het donker werd geen licht vanuit binnen naar buiten zou komen. Hiervoor werden speciale verduisteringsgordijnen aangebracht. Omdat ook de straatlantarens niet brandden was het buiten stikdonker. Bovendien moesten alle radio's ingeleverd worden. In plaats daarvan kregen we door de Duitsers vastgestelde radiokanalen, waardoor alleen berichten binnenkwamen die we mochten horen. De aansluitingen hiervoor werden via draden op de buitenmuren van de woningen aangebracht.

Maar mijn vader was slim en heeft zijn zelf-gefabriceerde radio met ingebouwde klok niet ingeleverd. In de keuken stond een kolenkacheltje op een metalen plaat op de granieten vloer. Op een dag, toen de rest van de familie niet thuis was, heeft mijn vader de kachel weggehaald, de vloer opengebrouwen en een

gat gemaakt. De radio werd goed ingepakt in het gat geplaatst, en vervolgens legde hij de metalen plaat op het gat en zette de kachel weer op zijn plaats. Deze kachel werd dagelijks gebruikt, maar niemand van ons heeft ooit iets gemerkt van de werkzaamheden. Eerst na de oorlog zijn we op de hoogte gebracht. Mijn vader heeft wel jarenlang in angst geleefd dat er bij het schrobben van de keukenvloer water in het gat zou komen en zo zijn radio onklaar zou worden. Maar ja, niemand mocht hiervan iets weten.

In deze jaren werd op de Gasfabriek aan de Nieuwe Marktstraat gestookt met steenkool. Bij de verbranding bleven er zogenaamde sintels over. Deze lagen op een grote berg en er werd verder niets mee gedaan. Echter in deze sintels zaten nog stukjes kolen. Uiteindelijk werden deze door enkele collega's van mijn vader een paar keer op karren geladen en bij ons thuis bij de achtertuin gelost. Mijn broers en ik schepten deze op en brachten ze naar binnen. Maar dit was het nog niet. Wij kregen van vader een grote hamer en moker en moesten deze sintels daarmee klein slaan en de kooltjes eruit halen. Zo hadden we weer lange tijd voldoende om het kacheltje in de keuken te laten branden en zo eten te koken. De restanten van de sintels werden verspreid over de schuilkelder wat weer ten goede kwam als er iets opviel, bijvoorbeeld door granaten en scherven van bommen.

In 1938, toen mijn vader 8 kinderen had, werd hij werkloos. Er moest toch brood op de plank komen en daarom moesten mijn ouders het kostbare meubilair en serviesgoed dat mijn moeder van haar ouders had gekregen verkopen. Toen kwam in 1940 de verplichte tewerkstelling van werklozen in Duitsland. Duizenden werden naar Duitsland gezonden om het tekort aan arbeidskrachten in de Duitse oorlogsindustrie op te lossen. Mijn vader heeft van alles geprobeerd om hier onderuit te komen. Hij wilde dit zijn vrouw en de kinderen niet aandoen. Hij heeft toen ondanks zijn principes met behulp van een NSB'er gedaan gekregen dat hij niet in een fabriek ver in Duitsland tewerkgesteld werd. Hem werd gevraagd of hij kon "tapezieren". Wist hij veel? Maar hij zei "ja" en werd toen tewerkgesteld bij een Duitse officier thuis in Kleef. Daar kreeg hij rollen behang waarna hij pas begreep wat tapezieren inhield. Daarnaast kreeg hij allerlei klussen in en rondom het huis. Hij moest toen wel 6 dagen per week op de fiets 26 kilometer naar Kleef fietsen. Dit betekende dat hij 's-morgens om 4 uur opstond en 's-avonds pas om 7 uur weer thuis was. Maar in elk geval was hij iedere avond en nacht bij zijn gezin.

In de derde klas van de lagere school moesten we van de Duitsers de gevallen beukennootjes gaan rapen en verzamelen in omgeving van villa Heijendaal/St. Annastraat waar veel beukenbomen stonden. De Duitsers maakten hier olie van voor eigen gebruik. Verder moesten we met enkele klassen in Neerbosch bonen plukken en inleveren daar hiervoor geen mankracht meer was.

In deze jaren was alles op de bon. Voor alles wat je kocht moest bonnen hebben, die je eerst moest kopen. Zo ook bij de bakker. De bakker moest deze bonnen weer op vellen papier plakken en deze dan inleveren. Dit was een heel gedoe.

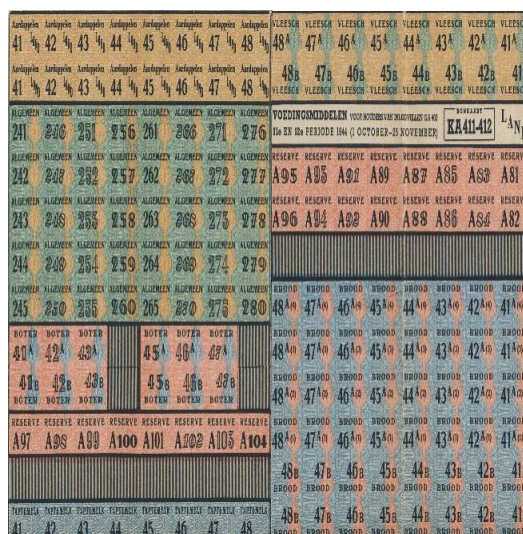
Maar Piet en ik hadden hier wel een oplossing voor. We hadden een afspraak hiervoor om elke zondag bij de bakker thuis deze bonnen (tegen een beloning) te gaan plakken. Dit hebben we een lange tijd gedaan tot genoeg van de bakker en onszelf.

Mijn vader had een oude revolver in zijn bezit waarvan ik stiekem had gezien en gehoord dat hij er op een oudejaarsavond buiten in de achtertuin mee had geschoten. Deze revolver had hij ergens verstopt. Maar Theo had hem op de vliering gevonden en mee naar school genomen om aan zijn schoolgenoten te laten zien en enkele kinderen mee te bedreigen die hem gepest hadden. Dit gedoe was levensgevaarlijk en op aanraden van zijn klasgenoten, die het aan de onderwijzer wilden vertellen, heeft hij hem toen verstopt en weer mee naar huis genomen waar hij hem terug heeft gelegd op de vliering.

Honger

Er was in deze tijd weinig te eten en op weg naar school op de Nieuwe Marktstraat stond naast de school een garagebedrijf dat was ingelijfd door de Duitsers. Aan de zijde van de Nieuwe Marktstraat was de ruimte voor de Duitse soldaten die er werkten om te eten. Als we erlangs kwamen en het was etenstijd gingen we voor de ramen staan en kregen we boterhammen (kuch). Heerlijk. Er waren dus ook wel goede Duitsers.

Omdat er zo weinig te eten was, was alles op de bon. Mijn moeder moest elke week bonnen halen waarmee ze eten maar ook huishoudelijke producten kon kopen. Wij hadden met zoveel kinderen natuurlijk veel snoepbonnen en mijn moeder kon een aantal ruilen voor elastiek bij fam. Van de Biesen in de Marialaan. Mijn broer en ik mochten van de familie Pansier (die een groot stuk land met korenvelden hadden in Neerbosch) , de na het oogsten van het koren de achtergebleven aren rapen. Met 2 kussenslopen vol geraapte aren naar huis en in de bijkeuken op de betonnen vloer gedorst. Hierna met het graan op de rug naar de Looimolen op de Floraweg waar dit in het geheim werd gemalen. Daarna kon mijn moeder weer enkele broden bakken.

Distributieboekje en voedselbonnen (foto's Noviomagus)

Verder hadden wij om de beurt een “korstjesweek”. In die week kreeg je als kind de kapjes van het brood, een welkome aanvulling op het ontbijt. Ook had mijn moeder een “pannenweek” ingesteld. Zij kookte elke dag havermoutpap van “ondermelk”. Deze melk was zo mager, dat zij snel aanbrandde. Zo ontstond er dus een laag aangebrande pap op de bodem. In de panneweek werd hier dan wat suiker opgestrooid en werden wij getrakteerd op een ware lekkernij.

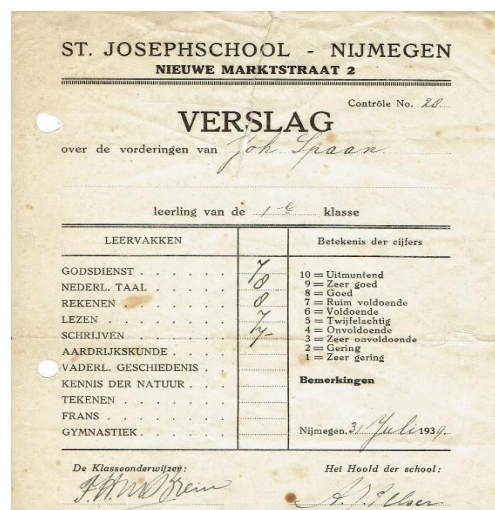
Ook kregen we van de familie Pansier uit Heumen regelmatig appeltjes. Deze werden door ons geschild in vieren gedeeld en daarna naar bakker de Bie gebracht die ze in de bakkerij liet drogen. Hierna haalden wij ze weer op waarna ze langere tijd in huis bewaard werden en bij gelegenheid gegeten.

Angst, schuld en (klein) verzet

Op een gegeven moment kreeg iedereen te horen dat alle metalen, koper goud zilver etc. ingeleverd moest worden bij de verzamelplaats aan de Oude Haven. Mijn vader had toen verschillende (in zijn ogen) waardevolle en emotionele stukken, zonder dat wij het wisten, opgeborgen onder de vloer in de voorkamer. Wat overbleef heb ik toen in een zak gedaan en naar de Oude Haven gebracht. Daar aangekomen lag op de kade, zonder toezicht, een grote berg met de mooiste metalen spullen. Nadat ik mijn zak leeggegooid had, kon ik de verleiding niet weerstaan om enkele kleine mooie dingen, die ik in mijn zak kon steken, mee te nemen.

Op een dag gingen we met een bolderwagen vanuit de Marialaan naar een adres in Neerbosch om melk te halen (wat verboden was). In de Kerkstraat stond een klooster dat door de Duitsers gevorderd was. Hier riep een soldaat ons om te stoppen. We moesten toen voor hem een gammel (melkbus) op de wagen zetten en vervoeren naar elders in Neerbosch. Nadat we dit gedaan hadden zijn we over de brug van het kanaal gelopen naar het adres waar we melk moesten halen. Op de terugweg stonden Duitse soldaten bij de brug te controleren. Toen we dit zagen hebben we de melk in het kanaal gegooit en kwamen zonder thuis.

Een andere keer was ik op weg naar de school in de Nieuwe Marktstraat. Vanaf de Oude Heselaan kwam ik daarbij via de tunnel op de hoek van de straat uit. Hier stond een grote groene ronde bus waarop reclames waren geplakt van de Duitse bezetter. Daar ik hier een gloeiende hekel aan had, spuugde ik tegen de bus. Naast de vlakbij gelegen Veemarkt stond een herenhuis waar op de verdieping een SS-er, genaamd Von Rappard, woonde. Deze stond, zoals altijd in uniform, op zijn balkon en zag het gebeuren. Daarop begon hij tegen mij te schreeuwen. Ik ben toen snel naar school gelopen.

ST. JOSEPHSCHOOL - NIJMEGEN NIEUWE MARKTSTRAAT 2	
VERSLAG	
over de vorderingen van <i>Jan Spaan</i>	
leerling van de <i>1-6</i> klasse	
LEERVAKKEN	betekenis der cijfers
GODSDIENST	10 = Uitmuntend
NEDERL. TAAL	9 = Zeer goed
REKENEN	8 = Goed
LEZEN	7 = Ruim voldoende
SCHRIJVEN	6 = Voldoende
AARDRIJKSKUNDE	5 = Twijfelachtig
VADERL. GESCHIEDENIS	4 = Onvoldoende
KENNIS DER NATUUR	3 = Zeer onvoldoende
TEKENEN	2 = Gering
FRANS	1 = Zeer gering
GYMNASTIEK	
Bemerkingen	
Nijmegen, <i>31</i> Juli 193 <i>9</i> .	
De Klasseonderwijzer:	Het Hoofd der school:

Zoals gebruikelijk moesten we ons op het schoolplein per klas opstellen om dan naar binnen te gaan. Nadat we binnen waren moesten alle zes klassen echter weer naar buiten. Wat was het geval? Von Rappard was naar school gekomen om degene te vinden die gespuugd had en hiervoor te straffen. Hij commandeerde de onderwijzers om alle klassen op het plein aan te laten treden. Hij liep toen iedereen langs om de dader te vinden. Je zult begrijpen dat ik het bijna in mijn broek deed van angst. Toen hij bij mijn klas was aangekomen dacht ik: ik moet doen alsof er niets gebeurd is. Toen hij bij mij in de buurt was heb ik gedaan als ieder ander. Gelukkig liep hij mij voorbij en uiteindelijk had hij geen resultaat. Wat was ik opgelucht, want ik besepte wat de gevolgen hadden kunnen zijn.

Op een dag waren Joke en ik lopend naar Weurt gegaan en toen we aan de andere kant van het Maas/Waalkanaal liepen zagen en hoorden we dat boven Nijmegen een Engels vliegtuig werd aangevallen en beschoten door een Duits jachtvliegtuig. Het Engelse vliegtuig werd geraakt en stortte neer. Vanuit de verte gezien leek het alsof deze op ons huis in de Mariaalaan was terechtgekomen. We zijn toen op een holletje naar huis gegaan waar bleek dat het niet ons huis was, maar wel enkele tientallen meters verder op midden in de straat voor het huis van onze oom Toon en Tante Cato in de Oude Heselaan. Gelukkig is daarbij niemand overleden maar de ravage was groot.

Gedurende de oorlogsjaren moet ik bekennen dat ik af en toe uit de portemonnee van mijn moeder, zonder dat zij dit ooit geweten heeft, geld gejat heb waarmee ik bij ijssalon Maasakkers in de Voorstadslaan ijsjes gekocht heb. Verder kon je bij een winkeltje in de Koninginnelaan suiker inleveren waarvoor je dan snoepgoed kon krijgen. Ook dit heb ik gedaan van gejat suiker. Maar later heb ik alles goed gemaakt door met Sinterklaas een nieuwe stofzuiger voor de deur te laten zetten zonder dat ze wist waarvoor en van wie. Zo heb ik mijn schuld ingelost.

Bombardement van Nijmegen

Ik was intussen 10 jaar geworden (nu ik dit schrijf ben ik 89 jaar), maar herinner me de komende jaren nog als de dag van gisteren:

Het was een helblauwe dag die 22ste februari 1944. De hele morgen hadden we vliegtuigen boven de stad gezien, maar er was weer het sein veilig gegeven. Ik was nog thuis en zou om 2 uur weer op school moeten zijn. Oom Theo was bij ons op bezoek, evenals een vriendin van Joke. Tegen half twee stond ik voor het raam op de slaapkamer aan de voorzijde. Plotseling zag ik enkele vliegtuigen boven de daken van de overburen aan komen vliegen. Ik rende naar beneden en zag bij de voordeur dat mijn vader oom Theo uitliet. De voordeur stond half open en toen... Ineens was er een geweldige druk op de deur en met z'n drieën hebben we geprobeerd de deur dicht te krijgen. Hierna wilden we naar de schuilkelder in de achtertuin, net als iedereen. In de chaos kwam de vriendin van Joke te vallen en lag languit in de keuken. Gevolg was dat we niet verder

konden. Eenmaal bij de achterdeur gekomen konden we niet naar buiten daar veel stof en puin in onze tuin was gevallen. Ook lagen er veel persoonlijke spullen zoals papieren, foto's en geld in onze achtertuin.

Later bleek dat Nijmegen gebombardeerd was. De ca. 500 bommen hadden het station, de binnenstad en omgeving verwoest, met bijna 800 doden en duizenden gewonden als gevolg. Ook de winkels schuin tegenover ons waren verwoest. Op de hoek van de Marialaan en Krayenhofflaan waren o.a. de winkels van bakkerij de Bie en slagerij Brinkhoff getroffen door de bommen, evenals de winkels naast Brinkhoff.

Nijmegen vlak na het bombardement: de brandende binnenstad (links) en de hoek Marialaan en Krayenhofflaan met op de achtergrond de Heilig-Hartkerk (foto's Regionaal Archief Nijmegen)

Noodlottig toeval was dat er op dat moment een tram reed door de Oude Heselaan en de Krayenhofflaan. Deze stopte op de hoek en de passagiers gingen schuilen in de winkel van bakkerij de Bie. De mensen in de winkel zijn helaas omgekomen, inclusief mevr. De Bie en haar zoontje. Ook de eigenaresse van de slagerij, mevr. Brinkhoff, en haar 5 kinderen hebben het bombardement niet overleefd. Toen mijn vader wilde gaan helpen bij de getroffen winkels werd hij vanaf het station door de Duitsers beschoten en kon niet anders dan naar huis terugkeren. Waarom hij werd beschoten is nog steeds een raadsel. 's-Avonds ben ik met mijn moeder gaan lopen om te kijken wat er verwoest was. Eerst naar de restanten van de winkels op de hoek (waar de lijken nog onder het puin lagen!), toen door de Krayenhofflaan waar ook enkele woningen getroffen waren. Daarna richting centrum tot voorbij de Hezelpoort-tunnel. Verder was de weg afgesloten, maar we konden de stad van daaruit nog zien branden. Het was een grote vlammenzee. Het stadshart werd compleet weggevaagd. Ik heb nog steeds ontzag voor mijn moeder dat ze dit aandurfde. Later bleek dat dit bombardement een vergissing van de Amerikanen is geweest nadat ze hun doel in Duitsland niet hadden kunnen bereiken. De Duitsers maakten hiervan gretig gebruik door reclameborden met de tekst: "Van je vrienden moet je het maar hebben!" te plaatsen. Na het bombardement was het doden bergen, gewonden naar ziekenhuizen en puinruimen.

Bevrijding van Nijmegen

Het was zondagmorgen 17 september 1944. Ik was bij een van mijn vrienden genaamd Jo Roeleven boven aan de Koninginnelaan op bezoek toen het luchtalarm afging. Al snel waren er grote formaties bommenwerpers boven de stad te zien. Ik ben toen op een holletje naar huis gegaan. We zijn met z'n allen in de schuilkelder gaan zitten. Het doelwit van de eerste aanval was Duits afweergeschut. Twee daaropvolgende bombardementen troffen o.a. de elektriciteitscentrale en enkele kazernes. Dit werd opgevolgd door een grote luchtlandingsoperatie. Bij Groesbeek, Mook en Grave landden meer dan duizend Amerikaanse parachutisten van de 82nd Airborne Division. Tevens werden vele zweefvliegtuigen losgekoppeld en kwamen naar beneden met jeeps e.d. Ook Britse en Poolse parachutisten namen hieraan deel. Toen een Amerikaanse verkenningsgroep bij de verkeersbrug over de Waal aankwam, stuitte ze op hevig Duits verzet en moest zich terugtrekken naar het centrum van Nijmegen. Maar de lang verwachte bevrijding was begonnen. Daarna volgde er een hevige strijd tussen de geallieerden en de Duitsers. De geallieerden probeerden met man en macht de verkeersbrug te bereiken, maar stuitten op veel weerstand van de Duitsers. Zo staken de Duitsers veel woningen in het centrum van Nijmegen in brand en vielen ze een geallieerd landingsterrein in Groesbeek aan.

Op 20 september 1944 verloren 48 soldaten van de Amerikaanse 82nd Airborne Divisie het leven bij een poging met rubberbootjes de Waal over te steken om de Nijmeegse brug vanaf de andere kant te veroveren. Na zware beschietingen en huis-tot-huisgevechten, resulterend in zware verliezen aan beide zijden, werd die dag rond zes uur 's-avonds eindelijk de Waalbrug bereikt en kon Nijmegen bevrijd worden. Het plan van de Duitsers om de Waalbrug op te blazen werd verijdeld door de Nijmegenaar Jan van Hoof. Deze had, met gevaar voor eigen leven, de explosieven onklaar gemaakt. Hierdoor konden de geallieerde troepen de brug ongeschonden veroveren.

Nijmegen was nu wel bevrijd maar boven de rivier was de oorlog nog in volle gang. Nijmegen werd nog steeds gebombardeerd door de Duitsers. Bij één van deze bombardementen werd de Kapokfabriek in Bottendaal getroffen. In de schuilkelder van dit gebouw zaten op dat moment 99 mensen uit de omgeving. Allen zijn hierbij om het leven gekomen. Bovendien werden er bijna dagelijks vanaf Nijmegen-Noord granaten op Nijmegen afgevuurd door de Duitsers. Nijmegen was frontstad van september 1944 tot mei 1945! Hierbij zijn nog eens honderden slachtoffers gevallen.

Ook werden door de Duitsers meerdere dijken doorgestoken. Nadat de Ooypolder en Duffelt waren gebombardeerd door de Duitsers, kwam een enorm gebied onder water te staan. Er stond vrijwel niets meer overeind. Alle wegen en dijken waren beschadigd. Overall bomtrechters. In de gehele Gemeente Ubbergen waren 3500 koeien, 2500 varkens, 6000 stuks pluimvee, 650 paarden en 250 schapen verdronken, gedood of weggevoerd.

Overal in Nijmegen en zuidelijke plaatsen waren kolonnes Amerikaanse, Britse en Poolse militairen gelegerd. Zij werden hartelijk verwelkomd door de bevolking. Zij zochten overal beschutting. Onze woning in de Marialaan had een voortuin met rondom een muurtje met openingen. Enkele Amerikanen kwamen naar ons huis en begonnen in de voortuin een schuttersputje te graven met uitzicht op het station van Nijmegen. Hier voelden zij zich enigszins veilig. Het was september en het weer was niet geweldig. Wat deed mijn vader? Hij haalde van de slaapkamer enkele matrassen en gaf deze aan de soldaten om in het schuttersputje te leggen zodat zij 's-nachts niet op de koude grond behoefden te zitten/liggen. Als dank kreeg mijn vader een zak met tabak die hij veilig in een trommel in een keukenkastje plaatste.

Nijmegen als frontstad: de periode september 1944 – mei 1945

In de schuilkelder

Ons gezin zat deze dagen veilig in de schuilkelder. Wij zaten daar samen met de heer en mevr. Mars. Zij woonden in het huis van onze buurvrouw mevr. Degen. Dhr. Mars was in het leger geweest. Toen ik samen met hem en mijn vader buiten stond, hoorden we steeds een fluitend geluid over komen. We wisten niet wat dit was, ook Mars niet, totdat bleek dat het granaten waren die door de Duitsers op Nijmegen werden afgevuurd. Mijn broertje Tonnie die pas 4 maanden oud was moest gevoed worden. Maar hoe maak je in de schuilkelder een flesje melk warm? De buurvrouw wist raad en stopte het flesje tussen haar flinke borsten en zo werd de melk nog warm.

Een van de volgende dagen, in september 1944, zaten we weer met z'n allen in de schuilkelder toen het luchtalarm afging. Mijn vader was nog buiten en ook hij kwam de schuilkelder in. Hij zat nauwelijks of we hoorden een doffe harde knal buiten. Vader is toen gaan kijken wat er aan de hand was. Wat was het geval? Er was in ons huis aan de voorzijde boven het raam van mijn zusjes

slaapkamer een granaat binnen gekomen. Deze granaat is via de slaapkamer, de overloop en zolderkamer door het plafond van de keuken in de keuken terechtgekomen en is daar ontploft! Hierdoor lag de keuken in puin, de muur van keuken naar huiskamer lag eruit en de keukenattributen lagen in de gang tot aan de voordeur. De gehele benedenverdieping was een puinhoop. Een leren "dokterstas" waarin alle papieren, bonkaarten, geld etc. zaten was doorzeefd van de scherven van de granaat.

Henk en Rudy voor de ingang van de schuilkelder

Ook de was die buiten aan de waslijn hing was doorzeefd. Wat een geluk dat mijn vader al voor de oorlog de schuilkelder had gebouwd. Zo niet, dan waren er zeker slachtoffers gevallen. De soldaten in de voortuin waarvoor waarschijnlijk deze granaat bestemd was, mankeerden niets gelukkig. Het eerste wat mijn vader riep toen hij weer in de schuilkelder kwam was: Oh, mijn tabak!! Wij konden dus niet meer in dit huis verblijven.

De “Uittocht uit Nijmegen”: Op zoek naar een veilig thuis

Er was geregeld dat we een groot huis in de Bredestraat konden krijgen. Dit huis was van loodgieter Gest, een NSB-er die naar Duitsland gevlucht was. Een groot portret van Hitler hing nog op de muur. Nadat we onze intrek hadden genomen bleek ook daar het granaatvuur door te gaan en moesten we bijna elke avond en nacht de openbare schuilkelder in, die in de nabijheid van de woning lag. Na enige tijd was het niet meer uit te houden en moesten we weer vertrekken.

We konden toen terecht bij de familie Pansier. Tante Sien, getrouwd met Ome Hent was een zus van mijn moeder. Ze woonden in de Looistraat in Heumen. Op een donkere, kille avond in september vertrokken we met mijn ouders en 9 kinderen lopend met kinderwagen en met een houten wagentje vol met gebruiksartikelen van de Bredestraat in Nijmegen/Hees naar Heumen. Het leek op de “Uittocht naar Egypte”, uit de bijbel. Onderweg op de St. Jacobslaan ging een van de karren kapot, een wiel was afgebroken. Vlakbij in de Akkerlaan woonde een kennis van ons, groenteman Maasakker. Wij togen daar naar toe en kregen een andere wagen. Na alles overgeladen te hebben ging de voettocht weer verder. Het was stikdonker. Toen we op de St. Annastraat/Rijksweg liepen kwamen ons links en rechts tanks, jeeps en pantserwagens van Amerikaanse militairen tegemoet die over de weg maar ook over de velden reden, kris kras door elkaar. Dit was in het donker zeer angstig want zagen zij ons wel lopen? We waren zeer vermoeid. Om zo’n eind te kunnen lopen in deze barre omstandigheden was geen doen, vooral niet met 9 kinderen tussen de 4 maanden en 15 jaar.

Ongeveer om 10 uur ’s-avonds kwamen we doodvermoeid aan op de boerderij in Heumen. We kregen in het voorhuis een grote kamer waar we met z’n allen konden slapen. Mijn vader heeft toen strozakken gevuld om een zacht bed te maken. Ook maakte hij van houten planken een hoofdeinde, waar we ’s-nachts de muizen onderdoor hoorden lopen.

Maar ook daar was het oorlog. Dit betekende dat we ’s-avonds vanwege het geschut naar buiten moesten. We gingen naar een betonnen ruimte, waar normaal het hooi werd opgeslagen. Deze ruimte was met een houten trap naar beneden bereikbaar. Zo hebben we daar de dagen en nachten doorgebracht. In de boomgaarden waren meerdere schuttersputjes gemaakt, waar ’s-nachts de soldaten verbleven. Overdag, als de soldaten naar het front waren, gingen we de schuttersputjes langs en vonden daar chocolade, sigaretten enz. Ook vonden we daar een bus groene verf. Deze hebben we toen aan mijn vader gegeven die er blij mee was en goed kon gebruiken. Toen er steeds meer granaten vielen werd het voor ons ook daar te gevaarlijk.

Van Heumen naar Alverna

Op een dag werd ons verteld dat we uit Heumen zouden vertrekken om naar een schoolgebouw in Alverna bij Wijchen te gaan. Paard en wagen werd geladen met onze schamele bezittingen en we vertrokken via Overasselt. De smalle weg was onverhard met vele kuilen en gaten. Bovendien had het flink geregend en was het modderig geworden. Onderweg liep de wagen vast en het paard kon de wagen niet uit de modder trekken.

Toen we daar stonden kwam er een tank van het Amerikaanse leger ons tegemoet. Deze kon ons op de smalle weg niet passeren. De tank stopte en men vroeg wat er aan de hand was. Zij wilden ons er wel uit trekken met de tank. Terwijl het paard werd uitgespannen liep een van de soldaten naar onze wagen. Ineens begon hij te schreeuwen dat we allemaal weg moesten. Wat gebeurde er? De soldaat liep weer naar de wagen, pakte daar de bus met groene verf en ging er vandoor. De bus, die mijn vader in Heumen nog geprobeerd had open te maken, was geen verf maar een LANDMIJN! Weer waren we aan de dood ontsnapt dankzij een Amerikaanse soldaat.

De tank werd voor de wagen gespannen en zo werden we uit de modder getrokken. Nadat het paard weer voor de wagen gespannen was, gingen we weer verder naar Alverna. Daar werden we ondergebracht in een klaslokaal van de plaatselijke school. We kregen eten uit de gaarkeuken dat niet smaakte. Vooral Piet vertikte het om dit te eten; hij leed nog liever honger. (Hij is na de oorlog vanwege ondervoeding door de kerk uitgezonden naar St. Gallen in Zwitserland).

En weer terug naar Nijmegen: standplaats Neerbosch

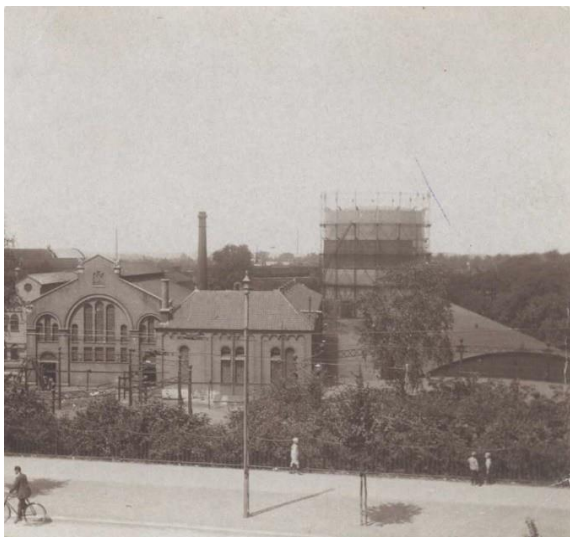
In deze schoolklas konden we niet lang verblijven en mijn vader had vernomen dat we zouden worden geëvacueerd. Hij heeft toen geregeld dat we naar tante Dien Geutjes konden, aan de Zwanenstraat in Neerbosch. Tante Dien was de zus van de moeder van mijn vader, die daar woonde met haar gezin. Een grote ruimte in het achterhuis werd onze 4de verblijfplaats. Rondom in deze ruimte waren onze slaapplaatsen door gordijnen afgeschermd van de woonruimte. Hier stond een grote tafel en een aantal stoelen.

Hier hebben we van alles meegemaakt. De Zwanenstraat was vlakbij de Graafseweg. Deze weg was de aanvoerroute van het leger op weg naar Duitsland. Langs de weg in de Zwanenstraat stonden aan beide zijden rijen met kisten met allerlei soorten munitie. In het weiland tegenover de fam. Geutjes was een afweergeschut ingegraven. Wij mochten van de soldaten in de ruimte van hun verblijf aanwezig zijn en werden regelmatig onthaald op chocolade, snoep en biscuits enz. Wanneer er met het geschut op vliegtuigen geschoten werd zaten we vol angst mee te kijken. Na de schietpartij waren er bergen grote lege koperen hulzen. (Een aantal hiervan heb ik later meegenomen in kisten naar de Marialaan, waar ik ze stiekem bij een metaalhandelaar op de Nonnendaalseweg heb verkocht!).

Op het eind (of begin) van de straat lag café Het Zwaantje, waar Britse soldaten verbleven. In de naastgelegen keuken werden maaltijden voor de soldaten uit de omgeving klaargemaakt. Berry, toen 10 jaar oud, ging in z'n eentje naar Het Zwaantje, waar hij met gebarentaal aan de Engelse kok duidelijk maakte dat hij goed aardappelen kon schillen. Hij mocht toen meehelpen in de keuken en werd goede vrienden met de kok, die Walter bleek te heten, en nog enkele soldaten. Elke dag hielp hij tot 's-middags mee in de keuken. Het belangrijkste voor ons was dat Berry bij thuiskomst meestal een paar cakes en maaltijden voor ons meebracht. En wij maar smullen! Op een dag kwamen Walter en Berry al kauwend aangelopen. Beiden hadden de mond vol kauwgom. Mijn moeder kon zich niet inhouden en zei: "Daar komt een koe met haar kalf aan!"

Het was in onze woonruimte 's-avonds altijd gezellig want dan kwamen meestal enkele soldaten die het fijn vonden in een huiselijke sfeer te verblijven. Zij kwamen dan binnen, zetten hun geweren in de hoek van de kamer en dronken thee of koffie. Vaak brachten ze ook nog iets lekker mee. Op een avond kwam tante Dien schreeuwend van het voorhuis naar ons en riep: "De Duitsers komen eraan!!" De soldaten sprongen op, pakten hun geweren en gingen voorzichtig naar buiten. Het was paniek. Op dat moment kwam Betsie lachend naar binnen en vertelde dat ze de familie Geutjes had willen pesten (ze had een hekel aan deze familie). Ze had bij hen op het raam gebonsd en geroepen "RAUS...RAUS". De familie Geutjes vond het geen leuk grapje en was boos.

Terwijl Nijmegen en omgeving 9 maanden lang frontstad was fietste mijn vader elke dag, met gevaar voor eigen leven, vanaf Neerbosch naar de Gasfabriek (waar hij via ome Toon een baan had gekregen) aan de Nieuwe Marktstraat in Nijmegen. Om de brug over het Maas-Waalkanaal over te steken, moest hij zich legitimeren met een toegangspas.

De Gasfabriek, gezien vanuit de Spoorstraat (foto Regionaal Archief)

Plaquette op de gevel van klooster "De Bron" aan de Waterstraat ter nagedachtenis aan de V1-bominslag op 18 februari 1945

Op 13 februari 1945 overkwam hem weer iets wat zijn dood had kunnen zijn. Terwijl hij op de Gasfabriek aan het werk was, ontplofte naast hem een granaat. Maar wonder boven wonder werd hij niet getroffen: de scherven vlogen over hem heen. Helaas vonden verschillende mensen van de fabriek de dood.

Het huis en de tuin van de familie Geutjes grensde aan een wetering die doorliep langs het weiland aan de overkant. Daar vond ik in de wetering een stengun, die ik eruit haalde en meenam. Gelukkig is hiermee geen ongeluk gebeurd, daar er geen kogels meer in het magazijn aanwezig waren. In de tuin langs de wetering bouwden we een ondergrondse verblijfplaats. Zelfs een houtkachel (het was januari) hadden we erin staan met een pijp naar buiten. De plaats was met een camouflagedoek afgedekt. We hebben hier veel tijd in doorgebracht.

Maar er waren in die dagen ook zeer angstige momenten, dit in verband met de zgn. vliegende bommen. De V1 en V2's (V= Vergeltung) waren onbemande vliegtuigen (raketten) die vanuit verschillende plaatsen door de Duitsers werden afgevuurd. Zodra het geluid van de motor stil hield, wist je dat hij naar beneden zou komen. Maar je wist nooit waar hij terecht kwam. De bom had een springlading van ca. 1.000 kilo en de uitwerking was verschrikkelijk. Ik heb meerdere malen meegemaakt dat de motor stil viel en dus het geval neerstortte. Eenmaal is de V1-bominslag terechtgekomen op de hoek van de Waterstraat en Biezenstraat in het Waterkwartier in Nijmegen. Hierbij kwamen vier personen om het leven en vele anderen raakten gewond. 26 woningen werden weggevaagd of zwaar beschadigd. Zeker 60 mensen raakten dakloos. Deze vliegende bommen waren eigenlijk bedoeld om in Engeland neer te komen, maar velen haalden deze doelen niet en vielen al voordat Engeland bereikt werd.

Bevrijding en na-oorlogse jaren

Tijdens de winter van 1944-1945 werd het huis in de Marialaan hersteld en bewoonbaar gemaakt. In April konden we eindelijk weer naar huis. Op 5 mei 1945 capituleerde de Duitsers en was de oorlog voor Nederland voorbij.

In Nijmegen werd de trieste balans opgemaakt: 2.200 doden, 10.000 gewonden, 5.000 woningen en 500 winkels waren totaal verwoest, 12.000 personen waren dakloos. Maar ondanks al dit leed waren we zo blij dat we bevrijd waren van het juk van de moffen dat we dit uitbundig gevierd hebben. In het midden van de Marialaan was door een granaat een woning zodanig vernield dat alleen de begane-grond vloer nog aanwezig was. Op dit stuk werd iedere avond feest gehouden. Er kwamen verschillende muzikanten en er werd volop gedanst door de buurt en de soldaten. Ook mijn moeder was hier steeds te vinden en feestte vrolijk mee.

Mijn vriend Lou Geven en ik hadden enkele jerrycans met benzine weten te bemachtigen bij de militairen. We goten deze uit in het midden van de onverharde Marialaan van voor naar achter en staken dit aan. De gehele Marialaan stond in vuur en vlam, zelfs de bladeren van de lindebomen aan weerszijden van de Marialaan stonden verbranden gedeeltelijk.

Spotprent n.a.v. het overlijden van Hitler

We waren er ons niet van bewust dat dit soort acties ook ernstige gevolgen konden hebben en gelukkig is er ook niets gebeurd.

Kaalscheren vrouwen

Wat mij ook nog vers in het geheugen ligt is het volgende:

Op een dag waren Piet en ik getuige van het kaalscheren van een tiental vrouwen die tijdens de oorlog gekozen hadden voor de Duitsers, of NSB-er waren. Het gebeurde allemaal bij ons op de hoek van de Marialaan/Oude Heselaan voor de winkel van Voorhuis-Wolken.

De vrouwen werden, terwijl iedereen toekeek, uitgescholden voor “moffenhoeren”, en kaalgeschoren.

Het was een confronterende toestand, zeker omdat aan de andere zijde van de straat een feestvierende menigte stond.

Maar ja, we waren jong, hadden feest en het was een fantastisch gezicht. Iedereen von dit prachtig. Toen kon dit ook nog. Verder hebben we ook nog dingen gedaan waarvan we achteraf spijt hadden en die ons zelfs het leven of tenminste verwondingen hadden kunnen kosten. Wat gebeurde er? Zoals bekend stonden overal kisten met munitie etc. langs de wegen. Lou en ik hadden een kistje met geweerkogels gejat. We gingen naar de achtertuin van de familie Geven (in de Marialaan) en ontdeden de kogels van de hulzen. Het kruit dat in de hulzen aanwezig was stopten we in een metalen pijp. Deze werd aan één zijde dichtgeslagen en aangestoken. Hierop volgde een geweldige ontploffing. De overgebleven hulzen hadden een slaghoedje. Deze werden met wat benzine in de munitiekist gedaan en daarna aangestoken. Ook dit gaf aardige knallen!

Boven: Kaalgeschoren vrouwen op de hoek van de Marialaan.

Rechts: Bezoek van "auntie Nelly" (gezetten tussen mijn ouders) in 1952

Het "gewone leven" wordt weer opgepakt

Na de oorlog werd de schuilkelder door mijn vader gesloopt en het hout werd gebruikt voor het bouwen van een schuur met werkplaats in de achtertuin. Hij was hier vaak te vinden, om meubelstukken te maken, kapotte stoelen te repareren, enzovoort.

Lange tijd heeft Bep gecorrespondeerd met enkele Canadese soldaten t.w. Tubby Lumberjack en Geoffrey (Snuffy) Ayres alsook met Gordon Taylor. Er is ook altijd contact geweest met de Canadese moeders van deze soldaten. Na de oorlog ontvingen we regelmatig voedselpakketten van hen, uit dankbaarheid dat we hun zonen in moeilijke tijden hadden opgevangen. De moeder van Gordon Taylor, "auntie Nelly," is in 1952 op bezoek geweest en heeft een week gelogeed in de Marialaan. Ze heeft toen het graf van haar man, die tijdens de Eerste Wereldoorlog in België gesneuveld was, bezocht. Ieder jaar met Kerstmis stuurde ze ons een doos met geschenken.